
Jarosław Jastrzębski
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID 0000-0003-4722-547X

Krażownik ciężki – problemy klasyfikacyjne Część 6. Światowa flota krążowników ciężkich

Wprowadzenie

W pierwszej części niniejszej pracy, zatytułowanej *Geneza i definicja krążownika ciężkiego*, zajmowaliśmy się kwestiami klasyfikacyjnymi dotyczącymi krążowników ciężkich i przeanalizowaliśmy kryteria przyporządkowania do tej grupy okrętów artyleryjskich na poziomie teoretycznym i ogólnym. W drugiej jej części, pt. *Okręty o klasyfikacji spornej*, omówiliśmy okręty, których prawidłowe zaszeregowanie do konkretnej podklasy krążowników budzi kontrowersje w nauce, konfrontując je z ustaloną definicją i uzasadniając ich zakwalifikowanie lub odrzucenie ze zbioru krążowników ciężkich. W trzeciej, czwartej i piątej części przedstawiliśmy wszystkie krajowe floty krążowników ciężkich, począwszy od największej, a skończywszy na najmniejszej. W niniejszej, szóstej i zarazem ostatniej części, przedstawimy globalny stan liczebny krążowników ciężkich dla całego okresu ich pozostawania w służbie, starając się uchwycić zarówno pewne wzorce w zakresie konstruowania tej klasy jednostek, jak i wskazać wyjątkowe cechy ich zasobu pod poszczególnymi banderami.

Przypomnijmy, że okrętów spełniających kryteria definicyjne krążownika ciężkiego powstało w sumie 98 i to one składają się na światową flotę tej klasy. Największą ich liczbą szczyci się Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych (ang. *United States Navy*, skr. *U.S. Navy*) – 38 jednostek. Drugą lokatę

zajmuje Japońska Cesarska Marynarka Wojenna (jap. *Dai Nippon Teikoku Kaigun*, skr. *Nippon Kaigun*) – 18 jednostek. Na podium mieści się jeszcze Brytyjska Królewska Marynarka Wojenna (ang. *Royal Navy*) – 13 jednostek. Na kolejnej pozycji lokują się *ex aequo* **Włoska Królewska Marynarka Wojenna** (wł. *Regia Marina*) i Francuska Narodowa Marynarka Wojenna (fr. *Marine Nationale*), dysponujące każda 7 jednostkami, aczkolwiek tonaż okrętów tej pierwszej był nieznacznie większy. Dalej na liście znajduje się Sowiecka Robotniczo-Chłopska Czerwona Flota (ros. *Рабоче-Крестьянский Красный Флот*; transkrypcja: *Rabocze-Krestjanskij Krasnyj Flot*¹; skr. pol. Czerwona Flota, skr. ros. *Krasnyj Flot*) z 6 krążownikami ciężkimi. Za nimi mieszczą się: Niemiecka Marynarka Wojenna (niem. *Kriegsmarine*) z 3 jednostkami, Austrijska Królewska Marynarka Wojenna (ang. *Royal Australian Navy*) z taką samą liczbą krążowników ciężkich, lecz mniejszym tonażem, Marynarka Wojenna Republiki Hiszpańskiej (hiszp. *Marina de Guerra de la República Española*) – 2 jednostki, oraz Marynarka Wojenna Republiki Argentyny (hiszp. *Armada de la República Argentina*) – również 2 jednostki, lecz znacznie mniejszych okrętów.

Krążowniki ciężkie w wymiarze globalnym

Na światową flotę krążowników ciężkich składało się zatem 98 okrętów, aczkolwiek w jednym momencie nigdy nie było ich więcej niż 73. Maksymalny stan został osiągnięty tylko na krótko w latach 1940–1941. Ta podklasa krążowników pozostawała w służbie przez pół wieku – w latach 1926–1975. Światową flotę krążowników ciężkich w tym okresie przedstawia syntetycznie Tabela 1.

Tabela 1. Światowa flota krążowników ciężkich

PAŃSTWO	Stany Zjednoczone	Wielka Brytania	Japonia	Francja	Włochy	Niemcy	Australia	Hiszpania	ZSRR	Argentyna	OGÓŁEM
ROK	1925	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
	1927	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
	1928	-	5	5	-	1	2	-	-	-	13
	1929	1	9	8	2	2	2	-	-	-	24
	1930	5	12	8	3	2	2	-	-	-	32
	1931	8	13	8	5	5	2	-	-	2	43

¹ Rosyjskie nazwy własne zostały podane w transliteracji z cyrylicy na alfabet łaciński. Niemniej przy pierwszym pojawieniu się owej nazwy w tekście głównym podano w nawiasie również transkrypcję polską.

ROK	1932	9	13	12	5	6	-	2	-	-	2	49
	1933	10	13	12	6	7	-	2	-	-	2	52
	1934	15	13	12	7	7	-	2	-	-	2	58
	1935	15	13	12	7	7	-	2	-	-	2	58
	1936	16	13	12	7	7	-	2	2	-	2	61
	1937	17	13	12	7	7	-	2	2	-	2	62
	1938	17	13	13	7	7	-	2	1	1	2	63
	1939	18	13	17	7	7	2	2	1	2	2	71
	1940	18	13	18	7	7	2	2	1	3	2	73
	1941	18	12	18	7	4	2	2	1	4	2	70
	1942	13	9	14	3	3	2	1	1	5	2	53
	1943	16	8	14	3	-	2	2	1	5	2	53
	1944	17	8	6	3	-	2	2	1	6	2	47
	1945	24	8	-	3	-	-	2	1	6	2	46
	1946	21	3	-	3	-	-	2	1	6	2	38
	1947	12	3	-	1	-	-	2	1	6	2	27
	1948	13	3	-	-	-	-	2	1	6	2	27
	1949	15	-	-	-	-	-	1	1	6	2	25
	1950	15	-	-	-	-	-	1	1	6	2	25
	1951	15	-	-	-	-	-	1	1	6	2	25
	1952	15	-	-	-	-	-	1	1	6	2	25
	1953	15	-	-	-	-	-	1	1	6	2	25
	1954	14	-	-	-	-	-	-	1	6	2	23
	1955	14	-	-	-	-	-	-	1	6	2	23
	1956	12	-	-	-	-	-	-	1	4	2	19
	1957	12	-	-	-	-	-	-	1	4	2	19
	1958	11	-	-	-	-	-	-	1	4	2	18
	1959	9	-	-	-	-	-	-	1	4	2	16
	1960	7	-	-	-	-	-	-	1	2	2	12
	1961	4	-	-	-	-	-	-	1	2	-	7
	1962	4	-	-	-	-	-	-	1	2	-	7
	1963	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1964	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1965	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1966	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1967	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1968	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1969	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1970	2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5
	1971	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	4
	1972	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	3
	1973	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	3
	1974	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
	1975	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

UWAGI: Dane liczbowe podają stan na koniec roku kalendarzowego. Pominięto okresy jedynie czasowego wyłączenia ze służby.

Opracowanie własne na podstawie: G. Nowak (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*. Wydawnictwo Napoleon V. Oświęcim, *passim*; J. Palasek (2007). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” i „Oregon City”*, cz. 1. „Okrety Wojenne”, nr 6(86), s. 66-78; *Idem* (2008). Cz. 2. „Okrety Wojenne”, nr 1(87), s. 58-62; *Idem*. Cz. 3. „Okrety Wojenne”, nr 2(88), s. 76-89; *Idem*. Cz. 4. „Okrety Wojenne”, nr 3(89), s. 73-81; *Idem*. Cz. 5. „Okrety Wojenne”, nr 4(90), s. 74-83; *Idem*. Cz. 6. „Okrety Wojenne”, nr 5(91), s. 80-87; *Idem*. Cz. 7. „Okrety Wojenne”, nr 6(92), s. 59-71; *Idem* (2009). Cz. 8. „Okrety Wojenne”, nr 1(93), s. 49-59; *Idem*. Cz. 9. „Okrety Wojenne”, nr 2(94), s. 52-64; *Idem*. Cz. 10. „Okrety Wojenne”, nr 3(95), s. 68-78; *Idem*. Cz. 11. „Okrety Wojenne”, nr 4(96), s. 61-69; *Idem*. Cz. 12. „Okrety Wojenne”, nr 5(97), s. 53-64; W. Holicki (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. „Nowa Technika Wojskowa”, nr 10, s. 59-64; A. Szewczyk, W. Trojca

(1994). *Japońskie krążowniki ciężkie*. Militaria. Warszawa, *passim*; N. Friedman (2012). *British cruisers. Two world wars and after*. Pen & Sword Books Ltd. Barnsley, *passim*; A. Perepeczko (2006). *Włoskie krążowniki ciężkie*. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano. Magnim-X. Warszawa, *passim*; G. Garier (1999). *Duquesne & Tourville*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; M. Glock (2016). *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*. „Morza i Okręty”, nr 6(15), s. 58–67; S. Brzeziński, P. Wiśniewski (2003). *Francuski ciężki krążownik Algérie*. Black Dragon Agnieszka Brzezińska. Wyszaków, *passim*; M. Glock (2006). *Krążowniki typu „Kirov” i „Maksym Gorki”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; M. Sobański (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”*, t. 1. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; *Idem* (2018). T. 2. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; T. Walczyk (1998). *Hiszpańskie krążowniki ciężkie typu „Canarias”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; M. Sobański (2006). *Argentyńskie krążowniki typu „Almirante Brown”*, cz. 1. „Okręty Wojenne”, nr 1(75); *passim*; *Idem*. Cz. 2. „Okręty Wojenne”, nr 2(76), *passim*.

Pierwszym krążownikiem ciężkim była japońska *Furutaka*, która weszła do służby 31 maja 1926 roku. Jednak realny początek historii tej klasy okrętów dała jej bliźniacza jednostka – *Kako*, pod którą stępkę położono 17 listopada 1922 roku². Początkowo to właśnie Japonia utrzymywała liczebną przewagę w krążownikach ciężkich, lecz już w 1928 roku zrównała się z nią Wielka Brytania, aby w kolejnym roku ją prześcignąć. Prymat Brytyjskiej Królewskiej Marynarki Wojennej (ang. *Royal Navy*) utrzymywał się do 1934 roku, gdy przegoniła ją w liczbie krążowników ciężkich *U.S. Navy*, która utrzymała czołową pozycję do 1940 roku, gdy dogoniła ją *Nippon Kaigun*³. Stan równowagi między tymi ostatnimi utrzymywał się tylko w latach 1940–1942, gdy Japonia zdołała ponownie uzyskać niewielką przewagę. W 1943 roku USA ponownie wyszły na prowadzenie⁴ i utrzymały je aż do roku 1963. Ciągła redukcja stanu krążowników ciężkich w amerykańskiej flocie doprowadziła do sytuacji, w której liczebność tej klasy jednostek zrównała się ze Związkiem Radzieckim. Ów stan równowagi trwał do 1970 roku, gdy na krótko ZSRR uzyskał palmę pierwszeństwa, lecz i on musiał wycofywać swoje coraz bardziej

² M. Sobański (2005). *Japońskie krążowniki ciężkie typu „Furutaka” i „Aoba”*, cz. 1. „Okręty Wojenne”, nr 4(72), s. 20–32; *Idem* (2005). Cz. 2. „Okręty Wojenne”, nr 5(73), s. 17–24; *Idem* (2005). Cz. 3. „Okręty Wojenne”, nr 6(74), s. 21–32.

³ J. Jastrzębski (2020). *Ewolucja japońskich krążowników ciężkich*. W: R. Kochnowski, J. Jastrzębski (red.). *Na morzach i oceanach pod wojenną banderą: wczoraj – dziś – jutro*. Księgarnia Akademicka. Kraków, s. 209–243; J. Jarosz (1995). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 1. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; *Idem* (1999). T. 2. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; S. Lipiecki (2020). *Ostatnie krążowniki waszyngtońskie US Navy*. *Krążowniki ciężkie typu New Orleans*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7–8(199), s. 65–77; *Idem* (2020). Cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9–10(200), s. 63–76.

⁴ J. Lipiecki (1999). *Druga wojna światowa na morzu*. Wydawnictwo Morskie Gdańsk. Warszawa, s. 496–659.

przestarzałe okręty. W 1972 roku doszło do sytuacji, w której aż trzy floty znalazły się na czołowej pozycji, choć uprawniało do niej posiadanie zaledwie jednego krążownika ciężkiego. W 1974 roku z listy tej wypadła sowiecka flota⁵.

Ostatnie krążowniki ciężkie świata zostały wycofane ze służby w 1975 roku. Najpierw uczyniły to Stany Zjednoczone z *Newport News* 27 czerwca⁶, oddając na pół roku honorową palmę pierwszeństwa Hiszpanii. Hiszpania zdecydowała się zwolnić swój krążownik ciężki *Canarias* ze służby z dniem 17 grudnia 1975 roku⁷. Fakt ten kończy historię działalności tej klasy okrętów. Trzeba jednak uwzględnić, że *U.S. Navy* utrzymywała nawet po 1975 roku jeszcze 4 krążowniki ciężkie w rezerwie, z możliwością ich reaktywacji w razie potrzeby. Dwa z nich skreślono z rejestru floty w 1978 roku, dwa ostatnie dopiero w 1991 roku. Ostatnim krążownikiem ciężkim pozostającym w dyspozycji Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych był *Salem*, wykreślony z ewidencji 12 lipca 1991 roku⁸. To tę datę powinno się przyjąć za ostateczny koniec historii tego rodzaju okrętów artyleryjskich.

Modele uzbrojenia krążowników ciężkich

Da się wyodrębnić siedem modeli głównego uzbrojenia artyleryjskiego krążowników ciężkich. Cztery z nich uległy większemu lub mniejszemu rozpowszechnieniu, zaś trzy stanowią pojedyncze typy, które z różnych względów nie były powielane. Pod względem popularności stosowania są to:

1. Model uzbrojenia w 9 dział, rozmieszczonych w 3 trzylufowych wieżach – dwóch w części dziobowej i jednej w części rufowej okrętu. W sumie istniało 42 krążowniki ciężkie w takiej konfiguracji.

⁵ K. Kubiak (2007). *Działania sił morskich po drugiej wojnie światowej*. Książka i Wiedza. Warszawa, *passim*; W. Holicki (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. „Nowa Technika Wojskowa”, nr 10, s. 5964; M. Glock (2015). *Duma Stalina. Krążowniki projektów 26 i 26 bis*. „Morza i Okręty”, nr 2, s. 38-53.

⁶ W. Holicki. *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. *Op. cit.*, s. 59-64.

⁷ T. Walczyk (1998). *Hiszpańskie krążowniki ciężkie typu „Canarias”*. *Okręty Wojenne*. Tarnowskie Góry, *passim*.

⁸ G. Nowak (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim, *passim*; J. Palasek (2007). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” i „Oregon City”*, cz. 1. „Okręty Wojenne”, nr 6(86), s. 66-78; *Idem* (2008). Cz. 2. „Okręty Wojenne”, nr 1(87), s. 58-62; *Idem*. Cz. 3. „Okręty Wojenne”, nr 2(88), s. 76-89; *Idem*. Cz. 4. „Okręty Wojenne”, nr 3(89), s. 73-81; *Idem*. Cz. 5. „Okręty Wojenne”, nr 4(90), s. 74-83; *Idem*. Cz. 6. „Okręty Wojenne”, nr 5(91), s. 80-87; *Idem*. Cz. 7. „Okręty Wojenne”, nr 6(92), s. 59-71; *Idem* (2009). Cz. 8. „Okręty Wojenne”, nr 1(93), s. 49-59; *Idem*. Cz. 9. „Okręty Wojenne”, nr 2(94), s. 52-64; *Idem*. Cz. 10. „Okręty Wojenne”, nr 3(95), s. 68-78; *Idem*. Cz. 11. „Okręty Wojenne”, nr 4(96), s. 61-69; *Idem*. Cz. 12. „Okręty Wojenne”, nr 5(97), s. 53-64; W. Holicki. *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. *Op. cit.*, s. 5964.

W ramach tego modelu wyróżniamy dwa warianty z armatami kalibru 203 mm (36 okrętów amerykańskich) oraz 180 mm (wszystkie okręty sowieckie)⁹. Czołową pozycję tego modelu umacnia fakt, że floty brytyjska i francuska, mimo że nie posiadały takich krążowników, swoje niezrealizowane plany budowy kolejnych jednostek tej klasy oparły właśnie na nim, uznając go za optymalny. Z uwagi na pierwszeństwo zastosowania oraz liczebną dominację w tej grupie, możemy nazwać go „modelem amerykańskim”.

2. Model uzbrojenia w 8 dział, rozmieszczonych w 4 dwulufowych wieżach – dwóch w części dziobowej i dwóch w części rufowej okrętu. W sumie istniało 32 krążowniki ciężkie w takiej konfiguracji (11 brytyjskich oraz wszystkie włoskie, francuskie, niemieckie, australijskie i hiszpańskie, przy czym 2 brytyjskie – *Devonshire* i *Norfolk* oraz 1 australijski – *Australia* jedynie do czasu zdemontowania jednej tylnej wieży), wszystkie z armatami kalibru 203 mm¹⁰. Z uwagi na położenie geograficzne niemal wszystkich posiadaczy tego rodzaju jednostek, możemy mówić o „modelu europejskim”.
3. Model uzbrojenia w 10 dział, rozmieszczonych w 5 dwulufowych wieżach – trzech w części dziobowej i dwóch w części rufowej okrętu. W sumie istniało 12 krążowników ciężkich w takiej konfiguracji (wyłącznie japońskich). Wyróżniamy dwa warianty z armatami kalibru 200 mm (4 okręty, lecz jedynie do czasu przebrożenia w armaty kalibru 203 mm) oraz 203 mm (12 okrętów, w tym 4 po przebrożeniu z kalibru 200 mm)¹¹. Z uwagi na wyłączność w zakresie dysponowania tego rodzaju jednostkami w *Nippon Kaigun*, możemy mówić o „modelu japońskim”.
4. Model uzbrojenia w 6 dział, rozmieszczonych w 3 dwulufowych wieżach – dwóch w części dziobowej i jednej w części rufowej okrętu. W sumie istniało 11 krążowników ciężkich w takiej konfiguracji.

⁹ G. Nowak (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*. Op. cit., passim; M. Glock (2006). *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, passim.

¹⁰ N. Friedman (2012). *British cruisers. Two world wars and after*. Pen & Sword Books Ltd. Barnsley, passim; A. Perepeczko (2003). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper*, t. 1. AJ Press. Gdańsk, passim; Idem (2004). T. 2. AJ Press. Gdańsk, passim; Idem. T. 3. AJ Press. Gdańsk, passim; Idem (2006). *Włoskie krążowniki ciężkie. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano. Magnim-X*. Warszawa, passim; G. Garier (1999). *Duquesne & Tourville*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, passim; S. Brzeziński, P. Wiśniewski (2003). *Francuski ciężki krążownik Algérie*. Black Dragon Agnieszka Brzezińska. Wyszów, passim; M. Glock (2016). *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*. „Morza i Okręty”, nr 6(15), s. 58-67.

¹¹ M. Szopa (2018). *Japońskie krążowniki ciężkie*, cz. 1. „Morze”, nr 12(38), s. 42-53; Idem (2019). Cz. 2. „Morze”, nr 1(39), s. 55-65.

Wyróżniamy trzy warianty: z armatami kalibru 190 mm (wszystkie okręty argentyńskie), 200 mm (2 okręty japońskie, lecz jedynie do czasu przebrojenia w armaty kalibru 203 mm) oraz 203 mm (4 okręty brytyjskie, w tym 2 po zdemontowaniu jednej wieży; 4 okręty japońskie, w tym 2 po przebrojeniu z jednolufowych wież kalibru 200 mm i 2 po wymianie dotychczasowych luf 200 mm; 1 okręt australijski, lecz dopiero po zdemontowaniu jednej wieży). Uwzględniając pierwszeństwo pozyskania tego rodzaju okrętów oraz fakt, że największa ich liczba należała do Japończyków i Brytyjczyków, możemy mówić o „modelu japońsko-brytyjskim”.

5. Model uzbrojenia w 10 dział, rozmieszczonych w 4 wieżach – 2 trzylufowe i 2 dwulufowe, po jednej z każdej w części dziobowej i rufowej okrętu. W sumie istniały tylko 2 krążowniki ciężkie w takiej konfiguracji (wyłącznie amerykańskie), reprezentujące typ *Pensacola*¹².
6. Model uzbrojenia w 8 dział, rozmieszczonych w 4 dwulufowych wieżach – wszystkie w części dziobowej okrętu. W sumie istniały tylko 2 krążowniki ciężkie w takiej konfiguracji (wyłącznie japońskie), reprezentujące typ *Tone*¹³.
7. Model uzbrojenia w 6 dział, rozmieszczonych w 6 jednolufowych wieżach – trzech w części dziobowej i trzech w części rufowej okrętu. W sumie istniały tylko 2 krążowniki ciężkie w takiej konfiguracji (wyłącznie japońskie i tylko do czasu przebrojenia w 3 wieże dwulufowe z armatami kalibru 203 mm), reprezentujące typ *Furutaka*¹⁴.

Najbardziej popularne były zatem modele ofensywne (1., 3. i 4.) – 62 okręty (w tym 2 po pewnym czasie), w których większość dział artylerii głównej rozmieszczano w dziobowej części okrętu. Drugie w kolejności były modele zrównoważone (2., 5. i 7.) – 36 okrętów (w tym 2 tylko do czasu), w których armaty rozdzielono równomiernie między dziobową i rufową strefę kadłuba. Trzecie i zarazem ostatnie były modele superofensywne (6.) – 2 okręty, w których całość artylerii głównej umieszczono przed nadbudówką okrętu. Nie było zaś wśród budowanych ani projektowanych krążowników ciężkich modeli defensywnych – z przewagą siły ognia od strony rufy, ani superdefensywnych – z kompletem dział największego kalibru za nadbudówką jednostki.

Jeżeli chodzi o obecność uzbrojenia torpedowego, można mówić o czysto artyleryjskich krążownikach ciężkich, bez pocisków podwodnych na

¹² G. Nowak (2018). *Błaszanki, czyli pierwsze krążowniki waszyngtońskie US Navy*. „Morze”, nr 4(31), s. 39-52.

¹³ W. Góralski, G. Nowak (2011). *Japoński ciężki krążownik Tone*. „Okręty”, nr 6(7), s. 34-49.

¹⁴ J. Jastrzębski, Z. Rzepka (2011). *Flota japońskich krążowników ciężkich*. „Okręty Wojenne”, nr spec. 37, s. 5366.

pokładzie. Do tej grupy zaliczały się przez cały czas swej służby wszystkie amerykańskie okręty tej klasy oraz 4 włoskie, co w sumie daje 42 jednostki¹⁵. Oznacza to, że większość okrętów tej klasy, bo 56, miała pierwotnie na pokładach tego rodzaju uzbrojenie. Jednakże ostatecznie także Wielka Brytania i Francja zdecydowały się na usunięcie wyrzutni torpedowych z tych swoich krążowników ciężkich, które przetrwały II wojnę światową – było to odpowiednio 7 i 3 okręty (brytyjski *Devonshire* jako jedyny posiadał je do końca aktywnej służby), co przechyliło ostatecznie szalę na korzyść jednostek bez broni podwodnej¹⁶.

W zakresie wyposażenia lotniczego, poza okrętami hiszpańskimi, pozostałe krążowniki ciężkie miały takowe na pokładzie. Jednak z końcem II wojny światowej zaczęto z niego rezygnować, choć na niektórych okrętach, zwłaszcza amerykańskich, wodnosamoloty zostały zastąpione przez śmigłowce. Rozwój technologii radarowej umożliwił prowadzenie skutecznego ognia artyleryjskiego poza widocznością celu. Sprawilo to, że pokładowe samoloty obserwacyjne straciły na znaczeniu. Upowszechnienie lotniskowców oraz coraz doskonalsze możliwości samolotów sprawiły, że maszyny rozpoznawcze nie były już potrzebne na pokładach ciężkich okrętów artyleryjskich. Pozostała jednak funkcja obrony przeciwpodwodnej, którą efektywniej wykonywały śmigłowce, gdyż ich stosowanie nie wymagało zatrzymywania okrętu przy przyjmowaniu statku powietrznego na pokład. Jak się okazało, śmigłowce nadawały się także lepiej do incydentalnych akcji ratowniczych oraz coraz rzadziej potrzebnych misji obserwacyjnych i rozpoznawczych¹⁷.

Cechy szczególne krajowych flot krążowników ciężkich

Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych posiadała największą flotę krążowników ciężkich, zarówno pod względem liczebności – ogółem 38

¹⁵ G. Nowak (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*. Op. cit., passim; S. Lipiecki (2017). *Krążowniki ciężkie typu Baltimore*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7-8(181), s. 84-96; Idem. Cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9-10(182), s. 50-68; W. Holicki (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. Op. cit., s. 59-64; M. Stille (2019). *Włoskie krążowniki II wojny światowej*. Oświęcim, passim.

¹⁶ M. Sobański (2014). *Krążowniki typu „Kent”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry; passim; Idem (2015). *Krążowniki typu „London” i „Dorsetshire”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry; passim; J. Lipiński (1999). *Druga wojna...* Op. cit., s. 536.

¹⁷ J. Dyskant (1983). *Konflikty i zbrojenia morskie 1918-1939*. Wydawnictwo Morskie, Gdańsk, s. 498-598; K. Kubiak (2007). *Działania sił morskich...* Op. cit., passim; W. Holicki (2021). *Woroszyłow i Mołotow – para z Floty Czarnomorskiej*. „Morze, Statki i Okręty”, nr 5-6(204), s. 84-92; W. Holicki (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. Op. cit., s. 59-64.

jednostek (39% floty światowej), jak i tonażu. Najliczniej były one reprezentowane w latach 1945–1946, gdy równocześnie w służbie pozostawały 24 okręty. Co więcej, U.S. Navy wyprodukowała też najdłuższą w historii serię krążowników tej klasy typu *Baltimore*, których ostatecznie powstało aż 14. Był to absolutny rekord świata, i to nawet jeśli rozszerzyć kryterium na całe rodziny typów – 3 okręty zbliżonego typu *Oregon City* powiększyłyby rodzinę *Baltimore* do 17 jednostek, a miała ona docelowo liczyć 24, co jednak udaremnił koniec II wojny światowej.

Bez wątpienia głównym wyróżnikiem amerykańskich krążowników ciężkich był brak wyrzutni torpedowych na pokładach. Wszystkie były „czystymi” okrętami artyleryjskimi i wszystkie miały na uzbrojeniu głównym armaty kalibru 203 mm. Biorąc pod uwagę dużą liczbę zbudowanych krążowników ciężkich, Amerykanie wykazywali także wielką konsekwencję w zakresie liczby i rozmieszczenia dział. Z wyjątkiem dwóch najstarszych okrętów tej klasy, wszystkie pozostałe miały po 3 trójlufowe wieże, identycznie ułożone – dwie w superpozycji na dziobie oraz pojedynczą na rufie (typy *Northampton*, *Portland*, *New Orleans*, *Wichita*, *Baltimore*, *Oregon City* i *Des Moines*), czyli zgodnie z wcześniej omówionym „modelem amerykańskim” głównego uzbrojenia artyleryjskiego.

Do U.S. Navy należał też rekord w zakresie wyporności krążowników ciężkich. Jednostki typu *Des Moines* były największe na świecie w tej klasie okrętów, przewyższając tonażem nawet najmniejsze krążowniki liniowe, nie tylko typu *Deutschland*, ale także typu *Von der Tann*¹⁸. Amerykanie skonstruowali również krążowniki ciężkie o wyjątkowej w skali globalnej konfiguracji uzbrojenia. Jednostki typu *Pensacola* nie tylko miały 10 armat i dwa rodzaje wież, w których były ułożone – trzylufowe i dwulufowe, przy czym pierwsze umieszczono w superpozycji nad drugimi, zarówno z przodu, jak i z tyłu okrętu. Pozwalało to na użycie po 5 dział do ostrzału celów w sektorach dziobowych i rufowych. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu amerykańskiej floty w latach 1929–1975. Żadna inna flota nie korzystała z tej klasy okrętów równie długo¹⁹.

¹⁸ R. Kochnowski (2019). *Krążowniki liniowe, geneza – rozwój – zmierzch*. „Okręty Wojenne”, nr 2(154), s. 13–23.

¹⁹ G. Nowak (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*. Op. cit., *passim*; Idem (2018). *Błaznanki, czyli pierwsze krążowniki waszyngtońskie US Navy*. „Morze”, nr 4(31), s. 39–52; Idem (2019). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Northampton*, cz. 1. „Wojsko i Technika. Historia”, nr spec. 1(20), s. 56–67; Idem. Cz. 2. „Wojsko i Technika. Historia”, nr spec. 2(21), s. 48–57; W. Holicki (2008). *Pechowe „miasta”*. *Krążowniki typu New Orleans*. „Morze, Statki i Okręty”, nr spec. 1(1), s. 60–65; Idem (2011). *Amerykański krążownik ciężki Wichita*. „Morze, Statki i Okręty”, nr 6(113), s. 26–34; J. Palasek (2007). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” i „Oregon City”*, cz. 1. Op. cit., s. 66–78; Idem (2008). Cz. 2. Op. cit., s. 58–62; Idem. Cz. 3. Op. cit., s. 76–89; Idem. Cz. 4. Op. cit., s. 73–81; Idem. Cz. 5. Op. cit., s.

Japońska Cesarska Marynarka Wojenna posiadała drugą w kolejności flotę krążowników ciężkich, zarówno pod względem liczebności – ogółem 18 jednostek (18% floty światowej), jak i tonażu. Najliczniej były one reprezentowane w latach 1940–1942, gdy równocześnie w służbie pozostawały wszystkie owe okręty. Japonia była tym państwem, które jako pierwsze wprowadziło krążowniki ciężkie na uzbrojenie swojej marynarki wojennej. Choć pierwotna koncepcja japońska przewidywała pierwsze okręty raczej w roli krążowników lekkich, tyle że zbrojnych w armaty kalibru 200 mm, postanowienia morskich traktatów o ograniczeniu zbrojeń z 1922 roku, a zwłaszcza z 1930 roku, przesądziły o uznaniu ich za krążowniki ciężkie. Oficjalnie Kraj Kwitnącej Wiśni klasyfikował je jako „krążowniki I klasy”.

Bez wątpienia głównym wyróżnikiem japońskich krążowników ciężkich były wyrzutnie torpedowe, z wyjątkową liczbą prowadnic oraz torpedami rekordowego kalibru 610 mm, o niespotykanych właściwościach w zakresie prędkości, zasięgu i mocy niszczącej, jak również zdolnych do poruszania się pod powierzchnią wody w sposób trudny do wykrycia. Do ośmiu cesarskich okrętów typów *Myōkō* i *Takao* należy rekord pod względem liczby rur torpedowych na pokładach – posiadały ich aż po 16 sztuk każdy. Co więcej, Japończycy opracowali wózkowe urządzenie do szybkiego przeładowywania wyrzutni w czasie nieprzekraczającym 20 minut, umożliwiając ich ponowne użycie w tym samym starciu. Daje to podstawy do dywagacji, czy przypadkiem nie mamy do czynienia z krążownikami torpedowymi, czyli hybrydami okrętu artyleryjskiego i torpedowego.

Nippon Kaigun miała miała najwięcej krążowników ciężkich z 10 działami artylerii głównej (12 okrętów typów: *Myōkō*, *Takao* i *Mogami*). Równie silnie uzbrojone okręty tej klasy posiadała tylko U.S. Navy, lecz jedynie w liczbie 2 – typu *Pensacola*. Japońska Marynarka Wojenna jako jedyna na świecie miała okręty wyposażone w 5 wież (*Ashigara*, *Haguro*, *Myōkō*, *Nachi*, *Atago*, *Chōkai*, *Maya*, *Takao*, *Kumano*, *Mikuma*, *Mogami* i *Suzuya*) oraz 6 wież (*Furutaka* i *Kako*). Jedyna też stosowała przez pewien czas armaty kalibru 200 mm (8 okrętów typów: *Furutaka*, *Aoba* i *Myōkō*) oraz wieże jednolufowe (2 okręty typu *Furutaka*). Ponadto wyłącznie Japonia zbudowała okręty tej klasy z artylerią rozmieszczoną w całości z przodu okrętu (2 okręty typu *Tone*).

Cesarska flota posiadała też jedyne w świecie 3 krążowniki lotnicze, które stanowiły hybrydę krążownika ciężkiego z hydroplanowcem²⁰ (*Chikuma*,

74–83; *Idem*. Cz. 6. *Op. cit.*, s. 80–87; *Idem*. Cz. 7. *Op. cit.*, s. 59–71; *Idem* (2009). Cz. 8. *Op. cit.*, s. 49–59; *Idem*. Cz. 9. *Op. cit.*, s. 52–64; *Idem*. Cz. 10. *Op. cit.*, s. 68–78; *Idem*. Cz. 11. *Op. cit.*, s. 61–69; *Idem*. Cz. 12. *Op. cit.*, s. 53–64; W. Holicki (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. *Op. cit.*, s. 59–64.

²⁰ J. Jastrzębski (2016). *Hydroplanowiec jako klasa okrętu bojowego*. W: R. Kochnowski, J. Jastrzębski (red.). *Od Port Artur do Port Stanley. Z dziejów konfliktów morskich w XX stuleciu*. Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim, s. 116–124.

Mogami, Tone). Choć krążowniki lotnicze występowały, i zresztą występują, w różnych flotach świata, tylko Japonia stworzyła je z połączenia tej podklasy krążownika z okrętem lotniczym, podczas gdy inne kraje nadawały stosowne cechy krążownikom pancernym, lekkim lub współcześnie rakietowym.

Obok sowieckich i włoskich, japońskie okręty tej klasy należały do najszybszych na świecie. Charakterystyczne były ich smukłe sylwetki, dzięki którym były konstrukcyjnie lepiej przystosowane do osiągania wysokich prędkości. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu japońskiej floty w latach 1926–1945²¹.

Brytyjska Królewska Marynarka Wojenna posiadała trzecią w kolejności flotę krążowników ciężkich, zarówno pod względem liczebności – ogółem 13 jednostek (13% floty światowej), jak i tonażu. Najliczniej były one reprezentowane w latach 1931–1941, gdy równocześnie w służbie pozostawały wszystkie owe okręty. Gdyby uwzględnić całą Brytyjską Wspólnotę Narodów, dysponowała ona w sumie 15 krążownikami ciężkimi (15% floty światowej), dodając 2 jednostki australijskie. Ta zasada obowiązywała w czasie zawierania traktatów morskich w 1922 i 1930 roku.

Brytyjskie okręty tej klasy były uzbrojone w działa 203 mm. W przytłaczającej większości były to 8 armat rozmieszczonych w 4 wieżach, po połowie z przodu i z tyłu okrętu, co można określić jako europejski standard – tak samo uzbrojone były krążowniki ciężkie Włoch, Francji, Niemiec i Hiszpanii. Wielka Brytania i Australia były jedynymi krajami, które zdecydowały się zmniejszyć liczbę dział głównego kalibru na niektórych swoich okrętach poprzez zdemonstrowanie jednej z wież rufowych; w przypadku floty brytyjskiej dotyczyło to 2 jednostek (*Devonshire* i *Norfolk*). *Royal Navy* pierwotnie wyposażała swoje jednostki tej klasy także w wyrzutnie torpedowe, lecz pod koniec II wojny światowej zaczęto z nich rezygnować przy kolejnych modernizacjach lub remontach. Podobnie wyglądała sprawa z wyposażeniem

²¹ M. Szopa (2013). *Japońskie krążowniki ciężkie*. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 4(22), s. 78–85; M. Sobański (2005). *Japońskie krążowniki ciężkie typu „Furutaka” i „Aoba”*, cz. 1. *Op. cit.*, s. 20–32; *Idem*, cz. 2. *Op. cit.*, s. 17–24; *Idem*, cz. 3. *Op. cit.*, s. 21–32; M. Kopacz (2014). *Protoplaści krążowników waszyngtońskich – Japońskie krążowniki ciężkie typu Aoba*. „Morze, Statki i Okręty”, nr spec. 5(150), s. 65–80; G. Bułaga (2007). *Krążowniki typu „Myōkō”*. Tarnowskie Góry, *passim*; J. Skulski (2013). „Takao”, cz. 1. „Okręty”, nr 2(22), s. 2029; *Idem* (2013). Cz. 2. „Okręty”, nr 4(24), s. 3848; J. Malinowski (1997). *Japońskie krążowniki typu „Mogami”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, *passim*; Z. Flisowski (1994). *Burza nad Pacyfikiem*, t. 1. Lampart. Warszawa, *passim*; *Idem* (1995). T. 2, Lampart. Warszawa, *passim*; O. Myszor (2014). *Cesarstwo Japonii*, t. 1 *Pancerniki, lotniskowce i krążowniki*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, s. 202–228; M. Stille (2015). *Marynarka Wojenna Cesarstwa Japonii w wojnie na Pacyfiku*. Tłum. T. Szlagor. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań, s. 151–189.

lotniczym. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu brytyjskiej floty w latach 1928-1949²².

Włoska Królewska Marynarka Wojenna posiadała czwartą w kolejności flotę krążowników ciężkich, zarówno pod względem liczebności – ogółem 7 jednostek (7% floty światowej, *ex aequo* z *Marine Nationale*), jak i tonażu – już indywidualnie. Wszystkie włoskie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 8 dział kalibru 203 mm w 4 dwulufowych wieżach rozmieszczonych w superpozycjach po połowie w dziobowej i rufowej części kadłuba. Cztery jednostki były pozbawione broni torpedowej, a 3 ją posiadały. Włoski *Bolzano* był prawdopodobnie najszybszym krążownikiem ciężkim świata, osiągając na próbach prędkość maksymalną 36,81 węzła. Jednak w praktyce służby znacznie szybsze okazywały się krążowniki japońskie, lepiej konstrukcyjnie przygotowane do osiągania wysokich prędkości. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu włoskiej floty w latach 1928-1943²³.

Francuska Narodowa Marynarka Wojenna posiadała również czwartą pod względem liczebności flotę krążowników ciężkich – 7 jednostek (7% floty światowej, *ex aequo* z *Regia Marina*) oraz piątą pod względem tonażu. Wszystkie francuskie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 8 dział kalibru 203 mm w 4 dwulufowych wieżach rozmieszczonych po połowie w dziobowej i rufowej części kadłuba. Wszystkie jednostki posiadały broń torpedową i wyposażenie lotnicze. Francuskie krążowniki ciężkie jako jedyne w świecie używały torped kalibru 550 mm. W 1943 roku zdjęto z nich zarówno wyrzutnie torpedowe, jak i katapulty z wodnosamolotami. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu francuskiej floty w latach 1929-1949. O stosunkowo szybkim wycofaniu ostatnich zadecydowały względy oszczędnościowe, podobnie jak w przypadku Wielkiej Brytanii²⁴.

Sowiecka Marynarka Wojenna posiadała szóstą pod względem liczebności flotę krążowników ciężkich – ogółem 6 jednostek (6% floty światowej) – oraz szóste miejsce pod względem tonażu. Wszystkie sowieckie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 9 dział kalibru 180 mm w 3 trzylufowych wieżach – dwie w superpozycji w dziobowej części kadłuba i jedna w części rufowej. Wszystkie jednostki posiadały broń

²² N. Friedman, *British cruisers...* Op. cit., passim; J. Jarosz, *Brytyjskie krążowniki...*, t. 1. Op. cit., passim; Idem, t. 2. Op. cit., passim; S. Brzeziński (2002). *Brytyjski ciężki krążownik HMS York*. Wyszaków, passim; Ł. Pacholski (2010). *Ciężki krążownik HMS Exeter*. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 6(6), s. 53-54.

²³ A. Perepeczko (2006). *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim; M. Stille (2019). *Włoskie krążowniki...* Op. cit., passim.

²⁴ G. Garier (1999). *Duquesne & Tourville*. Op. cit., passim; M. Glock (2016). *Suffren...* Op. cit., s. 58-67; S. Brzeziński, P. Wiśniewski (2003). *Francuski ciężki krążownik...* Op. cit., passim.

torpedową i wyposażenie lotnicze, lecz po II wojnie światowej były one sukcesywnie demontowane. Sowieckie krążowniki ciężkie jako jedyne w świecie używały armat kalibru 180 mm. Obok okrętów japońskich i włoskich należały do najszybszych jednostek tej klasy na świecie. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu sowieckiej floty w latach 1938–1974²⁵.

Niemiecka Marynarka Wojenna posiadała siódmą w kolejności flotę krążowników ciężkich pod względem liczebności – ogółem 3 jednostki (3% floty światowej, *ex aequo* z *Royal Australian Navy*) i pod względem tonażu – indywidualnie. Wszystkie niemieckie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 8 dział kalibru 203 mm w 4 dwulufowych wieżach rozmieszczonych w superpozycjach, po połowie w dziobowej i rufowej części kadłuba. Wszystkie jednostki posiadały broń torpedową i wyposażenie lotnicze. Niemieckie krążowniki ciężkie typu *Admiral Hipper* były bardzo duże – jedynie amerykańskie okręty typu *Des Moines* były odeń większe. Jednocześnie można stwierdzić, że należały do najbardziej problematycznych konstrukcji w tej klasie okrętów, ponieważ przy ogromnej wyporności nie wyróżniały się niczym szczególnym, a oczekiwane osiągi w zakresie prędkości i zasięgu okazały się całkowicie nierealne. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu niemieckiej floty w latach 1939–1945²⁶.

Australijska Królewska Marynarka Wojenna posiadała siódmą w kolejności flotę krążowników ciężkich pod względem liczebności – ogółem 3 jednostki (3% floty światowej, *ex aequo* z *Kriegsmarine*) i ósme pod względem tonażu. Wszystkie australijskie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 8 dział kalibru 203 mm w 4 dwulufowych wieżach rozmieszczonych w superpozycjach po połowie w dziobowej i rufowej części kadłuba, co nie powinno dziwić, gdyż były konstrukcjami brytyjskimi. Australia i Wielka Brytania były jedynymi krajami, które zdecydowały się zmniejszyć liczbę dział głównego kalibru na niektórych swoich okrętach poprzez zdemontowanie jednej wieży rufowej – w przypadku floty australijskiej dotyczyło to 1 jednostki (*Australia*). Wszystkie okręty posiadały pierwotnie broń torpedową i wyposażenie lotnicze, lecz zostały one usunięte jeszcze w trakcie II wojny światowej, co oczywiście nie dotyczyło zatopionego w 1942

²⁵ M. Glock (2006). *Krążowniki typu „Kirow”...* Op. cit., *passim*; Idem (2015). *Duma Stalina. Krążowniki projektów 26 i 26 bis. „Morza i Okręty”*, nr 2, s. 38–53; W. Holicki (2021). *Woroszyłow i Mołotow...* Op. cit., s. 8492.

²⁶ A. Perepeczko (2003). *Niemieckie krążowniki...*, t. 1. Op. cit., *passim*; Idem, t. 2. Op. cit., *passim*; T. 3. Op. cit., *passim*; M. Sobański (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”*, t. 1. *Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, passim*; Idem (2018). T. 2. *Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry, passim*; H. Trojca, W. Trojca (1993). *Krążowniki ciężkie klasy „Admiral Hipper”*. Militaria. Warszawa, *passim*.

roku *Canberry*. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu australijskiej floty w latach 1928–1954²⁷.

Hiszpańska Republikańska Marynarka Wojenna posiadała dziewięć w kolejności flotę krążowników ciężkich pod względem liczebności – ogółem 2 jednostki (2% floty światowej, *ex aequo* z Argentyną i pod względem tonażu – indywidualnie. Wszystkie hiszpańskie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 8 dział kalibru 203 mm w 4 dwulufowych wieżach rozmieszczonych po połowie w dziobowej i rufowej części kadłuba, co nie powinno dziwić, gdyż były konstrukcjami brytyjskimi. Wszystkie jednostki posiadały pierwotnie broń torpedową, natomiast nigdy nie miały wyposażenia lotniczego, co stanowi swego rodzaju ewenement. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu hiszpańskiej floty w latach 1936–1975. To właśnie jej *Canarias* był ostatnim na świecie okrętem tej klasy pozostającym w służbie²⁸.

Argentyńska Republikańska Marynarka Wojenna posiadała dziewięć w kolejności flotę krążowników ciężkich pod względem liczebności – ogółem 2 jednostki (2% floty światowej, *ex aequo* z Hiszpanią) i dziesięć pod względem tonażu. Wszystkie argentyńskie okręty tej klasy były jednolicie uzbrojone w zakresie artylerii głównej: 6 dział kalibru 190 mm w 3 dwulufowych wieżach, z których dwie w superpozycji znajdowały się w dziobowej części kadłuba, a jedna w rufowej. Wszystkie jednostki posiadały pierwotnie broń torpedową i wyposażenie lotnicze. Argentyńskie krążowniki ciężkie jako jedyne w świecie używały armat kalibru 190 mm. Były również najmniejszymi i najsłabiej uzbrojonymi okrętami tej klasy, jakie kiedykolwiek powstały. Krążowniki ciężkie pozostawały na uzbrojeniu argentyńskiej floty w latach 1931–1961²⁹.

Wnioski

Krążowniki ciężkie stanowią podklasę krążowników. Służyły w marynarkach wojennych 10 państw w latach 1926–1975. W sumie powstało 98 okrętów tej klasy, jednak jednocześnie w służbie nigdy nie było ich więcej niż 73. Większość z nich powstała jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, w tym wszystkie brytyjskie, włoskie, francuskie, australijskie, hiszpańskie i argentyńskie. W trakcie tego największego w historii konfliktu zbrojnego

²⁷ N. Friedman, *British cruisers...* Op. cit., *passim*; J. Jarosz (1995). *Brytyjskie krążowniki...*, t. 1. Op. cit., *passim*; Idem, t. 2. Op. cit., *passim*.

²⁸ T. Walczyk (1998). *Hiszpańskie krążowniki...* Op. cit., *passim*.

²⁹ M. Sobański (2006). *Argentyńskie krążowniki...*, cz. 1. Op. cit., *passim*; Idem, cz. 2. Op. cit., *passim*.

produkcję krążowników ciężkich kontynuowały jedynie cztery państwa: Stany Zjednoczone, Japonia, Związek Sowiecki i Niemcy. Po jego zakończeniu produkcję prowadziły wyłącznie USA.

Pokłosiem powyższego stwierdzenia jest fakt, że dla Japonii, Wielkiej Brytanii, Włoch, Francji, Związku Sowieckiego, Hiszpanii i Argentyny całkowita liczba zbudowanych krążowników ciężkich odpowiadała jednocześnie ich maksymalnej liczbie w służbie; później floty tych państw tej klasy jednostek tylko stopniowo ulegały zmniejszeniu w wyniku strat bojowych, zużycia lub względów ekonomicznych. W przypadku Niemiec i Australii tak nie było, ponieważ zanim każda z flot otrzymała swój trzeci krążownik ciężki, utraciła już jeden w boju. Stąd nigdy nie miały one jednocześnie w służbie więcej niż dwie jednostki. Ponadto Australia otrzymała swój ostatni okręt artyleryjski z działami 203 mm w wyniku darowizny ze strony Wielkiej Brytanii. Wyjątkowa była sytuacja *U.S. Navy*, która mimo posiadania w sumie aż 38 krążowników ciężkich, nigdy nie miała ich w służbie więcej niż 24, na co złożyły się straty wojenne w latach 1942–1945. Jako jedyna mogła również wprowadzić do służby jednostki tej klasy po zakończeniu II wojny światowej – było to 8 okrętów typów *Baltimore*, *Oregon City* i *Des Moines*. Co więcej, stępkę pod jeden okręt tego ostatniego typu położono już po pokonaniu Japonii.

Pomimo że historia krążowników ciężkich dobiegła końca w 1991 roku wraz z wykreśleniem z rejestru Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych ostatniego okrętu pozostającego w rezerwie – *Salem* – część ich spuścizny wciąż oddziałuje na współczesne siły morskie wielu państw. Wystarczy wspomnieć, że większość krążowników rakietowych pozostających obecnie w służbie ma wielkość zbliżoną, względnie niewiele większą, niż krążowniki ciężkie. Co więcej, pomimo ogromnego postępu technologicznego, rozwijają one podobne prędkości maksymalne, oscylujące zwykle wokół 30 węzłów.

Owe podobieństwa mają istotne znaczenie. Doświadczenia z projektowania, budowy i eksploatacji krążowników ciężkich, w sposób bezpośredni lub pośredni, wciąż odciskają piętno na konstrukcji nowoczesnych ciężkich okrętów. Dotyczy to wielu rozwiązań w zakresie konstrukcji i podziału wewnętrznego kadłuba jednostek tej wielkości, rozmieszczenia specjalistycznych pomieszczeń i wyposażenia, organizacji sieci komunikacyjnych i obsady marynarskiej, sposobów manewrowania, a także niektórych rozwiązań taktycznych. I choć wiele się zmieniło – wystarczy wspomnieć upowszechnienie uzbrojenia rakietowego, pojawienie się napędu atomowego, nowych materiałów konstrukcyjnych o wyjątkowych właściwościach czy nowoczesnych urządzeń elektronicznych – to wciąż wiele zawdzięcza się spuściznie okrętów z epoki pary, w tym zwłaszcza krążownikom ciężkim. Z tego względu nauka wojskowości morskiej nie powinna zawieszać badań nad jednostkami tej klasy.

Bibliografia

- Brzeziński S. (2002). *Brytyjski ciężki krążownik HMS York*. Black Dragon Agnieszka Brzezińska. Wyszków.
- Brzeziński S., Wiśniewski P. (2003). *Francuski ciężki krążownik Algerie*. Black Dragon Agnieszka Brzezińska. Wyszków.
- Bukała G. (2007). *Krążowniki typu „Myōkō”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Dyskant J. (1983). *Konflikty i zbrojenia morskie 1918-1939*. Wydawnictwo Morskie. Gdańsk.
- Flisowski Z. (1994). *Burza nad Pacyfikiem*, t. 1. Lampart. Warszawa.
- Flisowski Z. (1995). *Burza nad Pacyfikiem*, t. 2. Lampart. Warszawa.
- Friedman N. (2012). *British cruisers. Two world wars and after*. Pen & Sword Books Ltd. Barnsley.
- Garier G. (1999). *Duquesne & Tourville*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Glock M. (2015). *Duma Stalina*. Krążowniki projektów 26 i 26 bis. „Morza i Okręty”, nr 2.
- Glock M. (2016). *Suffren – pierwszy francuski krążownik ciężki drugiego pokolenia*. „Morza i Okręty”, nr 6 (15).
- Glock Michał (2006). *Krążowniki typu „Kirow” i „Maksym Gorki”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Holicki W. (2003). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Des Moines*. „Nowa Technika Wojskowa”, nr 10.
- Holicki W. (2008). *Pechowe „miasta”*. Krążowniki typu New Orleans. „Morze, Statki i Okręty”, nr spec. 1 (1).
- Holicki W. (2011). *Amerykański krążownik ciężki Wichita*. „Morze, Statki i Okręty”, nr 6 (113).
- Holicki W. (2021). *Woroszyłow i Mołotow – para z Floty Czarnomorskiej*. „Morze, Statki i Okręty”, nr 5-6 (204).
- Jarosz J. (1995). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 1. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Jarosz J. (1999). *Brytyjskie krążowniki ciężkie typu „County”*, t. 2. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Jastrzębski J. (2016). *Hydroplanowiec jako klasa okrętu bojowego*. W: Kochnowski R., Jastrzębski J. (red.). *Od Port Artur do Port Stanley. Z dziejów konfliktów morskich w XX stuleciu*. Wydawnictwo Napoleon V. Oświęcim.
- Jastrzębski J. (2020). *Ewolucja japońskich krążowników ciężkich*. W: Kochnowski R., Jastrzębski J. (red.). *Na morzach i oceanach pod wojenną banderą: wczoraj – dziś – jutro*. Księgarnia Akademicka. Kraków.
- Jastrzębski J., Rzepka Z. (2011). *Flota japońskich krążowników ciężkich*. „Okręty Wojenne”, nr spec. 37.
- Kochnowski R. (2019). *Krążowniki liniowe, geneza – rozwój – zmierzch*. „Okręty Wojenne”, nr 2 (154).
- Kopacz M. (2014). *Protoplaści krążowników waszyngtońskich – Japońskie krążowniki ciężkie typu Aoba*. „Morze, Statki i Okręty”, nr spec. 5 (150).
- Kubiak K. (2007). *Działania sił morskich po drugiej wojnie światowej*. Książka i Wiedza. Warszawa.

- Lipiecki S. (2017). Krążowniki ciężkie typu *Baltimore*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7-8(181).
- Lipiecki S. (2017). Krążowniki ciężkie typu *Baltimore*, cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9-10(182).
- Lipiecki S. (2020). Ostatnie krążowniki waszyngtońskie *US Navy*. Krążowniki ciężkie typu *New Orleans*, cz. 1. „Morze, Statki i Okręty”, nr 7-8(199).
- Lipiecki S. (2020). Ostatnie krążowniki waszyngtońskie *US Navy*. Krążowniki ciężkie typu *New Orleans*, cz. 2. „Morze, Statki i Okręty”, nr 9-10(200).
- Lipiński J. (1999). *Druga wojna światowa na morzu*. Wydawnictwo Morskie Gdańsk. Warszawa.
- Malinowski J. (1997). *Japońskie krążowniki typu „Mogami”*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Myszor O. (2014). *Cesarstwo Japonii, t. 1 Pancerniki, lotniskowce i krążowniki*. Okręty Wojenne. Tarnowskie Góry.
- Nowak G. (2018). *Błaszanki, czyli pierwsze krążowniki waszyngtońskie US Navy*. „Morze”, nr 4(31).
- Nowak G. (2019). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Northampton*, cz. 1. „Wojsko i Technika. Historia”, nr spec. 1(20).
- Nowak G. (2019). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu Northampton*, cz. 2. „Wojsko i Technika. Historia”, nr spec. 2(21).
- Nowak G. (2019). *Krążowniki waszyngtońskie U.S. Navy*. Wydawnictwo Napoleon V. Oświęcim.
- Pacholski Ł. (2010). Ciężki krążownik *HMS Exeter*. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 6(6).
- Palasek J. (2007). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 1. „Okręty Wojenne”, nr 6(86).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 2. „Okręty Wojenne”, nr 1(87).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 3. „Okręty Wojenne”, nr 2(88).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 4. „Okręty Wojenne”, nr 3(89).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 5. „Okręty Wojenne”, nr 4(90).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 6. „Okręty Wojenne”, nr 5(91).
- Palasek J. (2008). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 7. „Okręty Wojenne”, nr 6(92).
- Palasek J. (2009). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 8. „Okręty Wojenne”, nr 1(93).
- Palasek J. (2009). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”*, cz. 9. „Okręty Wojenne”, nr 2(94).

- Palasek J. (2009). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”, cz. 10. „Okrety Wojenne”, nr 3(95).*
- Palasek J. (2009). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”, cz. 11. „Okrety Wojenne”, nr 4(96).*
- Palasek J. (2009). *Amerykańskie krążowniki ciężkie typu „Baltimore” o „Oregon City”, cz. 12. „Okrety Wojenne”, nr 5(97).*
- Perepeczko A. (2003). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper, t. 1. AJ Press. Gdańsk.*
- Perepeczko A. (2004). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper, t. 2. AJ Press. Gdańsk.*
- Perepeczko A. (2004). *Niemieckie krążowniki typu Admiral Hipper, t. 3. AJ Press. Gdańsk.*
- Perepeczko A. (2006). *Włoskie krążowniki ciężkie. Trento, Trieste, Zara, Fiume, Gorizia, Pola, Bolzano. Magnim-X. Warszawa.*
- Skulski J. (2013). „Takao”, cz. 1. „Okrety”, nr 2(22).
- Skulski J. (2013). „Takao”, cz. 2. „Okrety”, nr 4(24).
- Sobański M. (2005). *Japońskie krążowniki ciężkie typu „Furutaka” i „Aoba”, cz. 1. „Okrety Wojenne”, nr 4(72).*
- Sobański M. (2005). *Japońskie krążowniki ciężkie typu „Furutaka” i „Aoba”, cz. 2. „Okrety Wojenne”, nr 5(73).*
- Sobański M. (2005). *Japońskie krążowniki ciężkie typu „Furutaka” i „Aoba”, cz. 3. „Okrety Wojenne”, nr 6(74).*
- Sobański M. (2006). *Argentyńskie krążowniki typu „Almirante Brown”, cz. 1. „Okrety Wojenne”, nr 1(75).*
- Sobański M. (2006). *Argentyńskie krążowniki typu „Almirante Brown”, cz. 2. „Okrety Wojenne”, nr 2(76).*
- Sobański M. (2014). *Krążowniki typu „Kent”. Okrety Wojenne. Tarnowskie Góry.*
- Sobański M. (2015). *Krążowniki typu „London” i „Dorsetshire”. Okrety Wojenne. Tarnowskie Góry.*
- Sobański M. (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”, t. 1. Okrety Wojenne. Tarnowskie Góry.*
- Sobański M. (2018). *Krążowniki typu „Admiral Hipper”, t. 2. Okrety Wojenne. Tarnowskie Góry.*
- Stille M. (2015). *Marynarka Wojenna Cesarstwa Japonii w wojnie na Pacyfiku. Tłum. Szlagor Tomasz. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań.*
- Stille M. (2019). *Włoskie krążowniki II wojny światowej. Wydawnictwo Napoleon V. Oświęcim.*
- Szewczyk A., Trojca W. (1994). *Japońskie krążowniki ciężkie. Militaria. Warszawa.*
- Szopa M. (2013). *Japońskie krążowniki ciężkie. „Technika Wojskowa. Historia”, nr 4(22).*
- Szopa M. (2018). *Japońskie krążowniki ciężkie, cz. 1. „Morze”, nr 12(38).*
- Szopa M. (2019). *Japońskie krążowniki ciężkie, cz. 2. „Morze”, nr 1(39).*
- Trojca H., Trojca W. (1993). *Krążowniki ciężkie klasy „Admiral Hipper”. Militaria. Warszawa.*
- Walczyk T. (1998). *Hiszpańskie krążowniki ciężkie typu „Canarias”. Okrety Wojenne. Tarnowskie Góry.*

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest ostatnim z serii sześciu tekstów poświęconych problemom klasyfikacji w grupie okrętów artyleryjskich, takich jak ciężkie krążowniki. W pierwszym z nich zajęliśmy się genezą ciężkiego krążownika i sformułowaliśmy jego definicję, niezbędną do przeprowadzenia rzetelnych analiz naukowych. W drugim z nich skonfrontowaliśmy tę definicję z okrętami o kontrowersyjnej klasyfikacji. Części trzecia, czwarta i piąta przedstawiają floty ciężkich krążowników wszystkich dziesięciu ich armatorów. Przedstawiono w nich globalną liczbę ciężkich krążowników w całym okresie ich obecności w służbie, starając się uchwycić zarówno pewne wzorce w konstrukcji tego typu jednostek, jak i unikalne cechy ich floty pod każdą banderą.

Ciężkie krążowniki służyły w marynarkach wojennych 10 krajów w latach 1926–1975. Łącznie zbudowano 98 okrętów tego typu, ale jednocześnie nigdy nie było ich w służbie więcej niż 73. Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych może pochwalić się największą liczbą – 38 jednostek. Drugie miejsce zajmuje Japońska Cesarska Marynarka Wojenna (jap. Dai Nippon Teikoku Kaigun) – 18 jednostek. Na podium znajduje się również Brytyjska Królewska Marynarka Wojenna – 13 jednostek. Kolejne pozycje zajmują również Włoska Królewska Marynarka Wojenna (wł. Regia Marina) i Francuska Marynarka Wojenna (fr. Marine Nationale), każda z 7 jednostkami, choć tonaż tej pierwszej był ostatecznie nieco większy. Dalej na liście znajduje się radziecka Czerwona Flota Robotniczo-Chłopska (ros. Рабоче-Крестьянский Красный Флот) z 6 ciężkimi krążownikami. Za nimi znajdują się: Marynarka Wojenna Niemiec (niem. Kriegsmarine) z 3 jednostkami, Australijska Marynarka Królewska, co prawda z taką samą liczbą ciężkich krążowników, ale o mniejszym tonażu, Marynarka Wojenna Republiki Hiszpanii (hiszp. Marina de Guerra de la República Española) z 2 jednostkami, a także Marynarka Wojenna Argentyny (hiszp. Armada de la República Argentina), która ma taką samą liczbę, ale znacznie mniejszą liczbę jednostek.

Heavy Cruiser – Classification Issues.
Part 6. The World Heavy Cruiser Fleet

Abstract

This article is the sixth and last in a series of six texts devoted to classification problems in the group of artillery ships such as heavy cruisers. In the first one, we dealt with the genesis of the heavy cruiser and formulated its definition, necessary for making reliable scientific analyses. In the second one, we confronted this definition with ships with a disputed classification. Parts three, four, and five show the heavy cruiser fleets of all ten of their owners. This part presents the global numbers of heavy cruisers for the entire period of their presence in service, trying to capture both some patterns in the construction of this type of vessel and the unique characteristics of their stock under each flag.

Heavy cruisers served in the navies of 10 countries from 1926 to 1975. A total of 98 ships of this type were built, but at the same time there were never more than 73 of them in service. The United States Navy boasts the greatest number – 38 units. Second place is held by the Imperial Japanese Navy (Japanese: Dai Nippon Teikoku Kaigun) – 18 units. Also on the podium is the British Royal Navy – 13 units. The next position is shared by the Italian Royal Navy (Italian: Regia Marina) and the French Navy (French: Marine Nationale), each having 7 units, although the tonnage of the

former was ultimately slightly larger. Further on the list is the Soviet Workers' and Peasants' Red Fleet (Russian: Raboče-Krest'anskij Krasnyj Flot) with 6 heavy cruisers. Behind them there are: the German Navy (German: Kriegsmarine) with 3 units, the Royal Australian Navy, with the same number of heavy cruisers but a smaller tonnage, the Spanish Republican Navy (Spanish: Marina de Guerra de la República Española), with 2 units, and, with the same number but a much smaller tonnage, the Argentine Navy (Spanish: Armada de la República Argentina).

Słowa kluczowe: krążownik ciężki, nauka wojskowości, okręty, krążowniki, marynarka wojenna

Keywords: heavy cruiser, military science, ships, cruisers, navy